

Розділ 4. *Постаті освітян доби Української революції*

Т. Л. Гавриленко

С. О. СІРОПОЛКО ПРО НОВУ УКРАЇНСЬКУ ПОЧАТКОВУ ШКОЛУ

Нині, в умовах запуску багатопланової реформи початкової загальної освіти, розроблення плану реалізації концепції “Нова українська школа”, закономірним видається вивчення історико-педагогічного досвіду реформування освіти в добу Української революції 1917–1921 рр. У цей складний у політичному та соціально-економічному плані історичний період українські освітяни в ході громадсько-освітнього діалогу створювали модель нової української школи. Активним учасником цього процесу був відомий український учений-педагог, громадський діяч, бібліотекознавець С. Сірополко (1872–1959). Власне бачення щодо нової української початкової школи він виклав у праці “Завдання нової школи”, опублікованій у 1919 р. на шпальтах урядової газети ЗУНР “Республіка” та згодом, за сприяння Подільської губернської народної управи, виданій окремою брошурою, а в 1921 р. – на сторінках “Учительського календаря”. Принагідно зазначимо, що вона тривалий час залишалася невідомою для педагогічного загалу й лише в 2003 р. її передрук був представлений у хрестоматії “Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX – XX ст.)” (Київ, 2003) [1].

Проаналізувавши названу працю, спостерігаємо, що педагог розглядав початкову освіту як *перший рівень загальної середньої освіти*, важливий і необхідний для кожної дитини як природна духовна потреба розвитку її індивідуальності [1, с. 155]. Критикуючи тогочасну школу за догматизм, вербалізм, відірваність від життя й від самої дитини, С. Сірополко неодноразово наголошував на тому, що нова школа “як соціальне явище” має відповідати сучасним потребам розвитку суспільства. А тому її *завдання* він убачав у формуванні самостійних, наполегливих у досягненні мети, шануючих працю, розумово, морально, духовно й естетично розвинених особистостей, підготовлених до сімейного життя та активної участі у громадському й державному житті [1, с. 156].

Основна увага педагога в зазначеній праці концентрувалася на визначенні *принципів*, на яких мала ґрунтуватися нова початкова школа. Це такі принципи, як: *національно-державний* (навчання рідною мовою, забезпечення прав національних меншин, обов’язкове вивчення державної мови); *демократичний*; *рівність прав громадян на отримання початкової освіти*; *трудоий* (школа праці, у якій організовано догляд за шкільним садом та тваринами, за облаштуванням школи; уведення ручної праці); *виховний*; *єдиної школи* (об’єднання шкіл у спільну систему); *наступності* (зв’язок дошкільної та початкової освіти); *децентралізації управління* (на

рівні місцевого самоврядування, створення шкільних рад, право педагогів на творчість); *загальноосвітній* (вилучення професійних знань зі змісту початкової освіти); *світський* (відокремлення школи від релігії, вивчення знань релігійного змісту за згодою батьків); *деїдеологізації*; *зв'язок із життям*; *автономності школи* (право внутрішнього самоврядування, право вибору кандидатів на посади вчителів та завідувача школи); *самодіяльності учнів* (школа є дитячим товариством, у якому кожен учень виконує певну функцію, учитель як людина із досвідом та знаннями організовує, підтримує та допомагає їм); *зв'язок школи з сім'єю* (створення батьківських комітетів) [1, с. 156–163]. Означені принципи, як зауважував С. Сірополко, не були новими, адже вони вже стали підґрунтям шкільної реформи, деякі з них реалізовувалися в практичній площині [1, с. 163]. Згодом окреслені засади реформування початкової школи були проголошені в Проекті нової школи в Україні (1919), до розробки якого активно долучався вчений.

У праці “Завдання нової школи” С. Сірополко торкнувся й питання *змісту початкової освіти*. На його думку, він має об'єднуватися єдиною ідеєю – формування в дітей гуманного та розумного ставлення до природи й людського життя – та реалізовуватися через окремі предмети [1, с. 158]. Пріоритетну роль у змісті початкової освіти педагог відводив вивченню *рідної мови*. Окрім того, дітям варто також опановувати й *арифметику*. Із третього року навчання Степан Онисимович уважав за доцільне ввести до програми початкової школи такі предмети, як: *природознавство*, *історію* та *географію*. Прикметно, що їх вивчення він пропонував здійснювати без підручників, за допомогою дослідів, спостережень, самостійної роботи, шкільних екскурсій [1, с. 159–160]. Зміст освіти мав ґрунтуватися на близькому й доступному для дитини матеріалі. Педагог дотримувався думки, що програми навчальних курсів не повинні обмежувати діяльність учителя, у них доречно окреслювати лише загальні аспекти. Обсяг і послідовність навчального матеріалу має визначати вчитель із огляду на кількість часу, склад учнів, місцеві умови та власні можливості [1, с. 158].

Важливого значення в становленні нової української початкової школи С. Сірополко надавав *учителеві*, висуваючи до нього такі вимоги: сумлінне виконання обов'язків; відповідальність за свою працю перед колегами, батьками та громадськістю; праця на користь школи та дитини; невпинна робота над самоосвітою тощо. Водночас діяльність учителя мала бути якомога більше незалежною та якомога менше регламентованою. Педагог уважав за необхідне підвищити заробітну плату вчителів, щоб вони не відволікалися на додаткові заробітки та цілком віддавали себе шкільній справі [1, с. 162].

Безперечно, С. Сірополко був свідомий того, що окреслена ним модель нової української початкової школи не могла реалізуватися одразу. Поділяємо міркування педагога, що реформування освіти є тривалим процесом, особливо в умовах суспільно-політичних змін, і потребує докладання великих зусиль усього суспільства, зокрема залучення значних фінансових ресурсів держави та громадськості [1, с. 163]. На наш погляд,

праця С. Сірополка “Завдання нової школи” є важливим історичним джерелом доби Української революції, що потребує подальшого вивчення й осмислення, а ідеї, висловлені в ній, заслуговують на увагу й сьогодні в процесі реформування початкової освіти.

Список використаних джерел

1. Сірополко С. О. Завдання нової школи / С. О. Сірополко // Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX–XX ст.) : хрестоматія / упоряд.: Л. Д. Березівська та ін. – Київ : Наук. світ, 2003. – С. 155–163.

М. В. Лашко

ПРОСВІТНИЦЬКО-ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ М. ГРІНЧЕНКО В ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921)

Марія Грінченко (1863–1928) – українська просвітниця, педагог, громадський діяч, автор науково-популярних книжок для народу, активна діячка київського товариства “Просвіта”.

У ході дослідження встановлено, що вже з перших днів існування нової держави М. Грінченко активно включилася в роботу Всеукраїнського національного конгресу, першого законодавчого органу УНР, скликаного в березні 1917 р., а також долучилася до просвітницького руху, який набирив обертів. Вона тісно співпрацювала з відновленим товариством “Просвіта”, організацією української інтелігенції, що боролася за збереження української мови, культури та освіти, надсилала сюди для подальшого розповсюдження твори Б. Грінченка та свої. Не полишала діячка й видавничої та педагогічної діяльності. Так, у 1917 р. вона перевидала читанку “Рідне слово” Б. Грінченка, а згодом створила у двох частинах читанку “Наша рідна мова” (Перша читанка та Друга читанка), що стала своєрідним продовженням “Рідного слова”. У цей же час Марія Миколаївна склала рукописний каталог родинної книгозбірні (845 с.), яку тривалий час збирав Б. Грінченко, і в 1918 р. передала її товариству “Просвіта” із метою перетворення в громадську бібліотеку. Але з приміщенням для бібліотеки виникли труднощі, тому М. Грінченко зверталася за допомогою навіть до міністерства освіти Української держави. За згодою діячки книгозбірню в 1919 р. передали до ВУАН з умовою збереження її цілісності, що, на жаль, не було зроблено.

Зважаючи на дедалі зростаючу популярність творів Б. Грінченка та керуючись бажанням видати всі твори чоловіка й доньки, Марія Миколаївна продовжувала друкувати науково-популярні твори Б. та Н. Грінченків. Вона опублікувала серію науково-популярних видань, присвячених пам’яті Н. Грінченко. До кінця 1918 р. також очолювала Видавництво ім. Б. Грінченка, створене нею в 1910 р. із метою популяризації творів чоловіка та доньки.

Таким чином, за короткий період української державності М. Грінченко вдалося здійснити колосальну роботу – організувати